

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

ΙΑΝ ΜΑΖÁΚ

της 11ης Μαΐου 2010¹

1. Με την υπό κρίση αίτηση προς έκδοση προδικαστικής αποφάσεως το Oberverwaltungsgericht Rheinland-Pfalz (Γερμανία) υποβάλλει στο Δικαστήριο ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 44 του κανονισμού (ΕΚ) 1782/2003 του Συμβουλίου². Κατ' ουσίαν, οι διάδικοι της κύριας δίκης διαφωνούν σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο λαμβάνεται υπόψη η γη, η οποία χρησιμοποιείται για σκοπούς προστασίας του περιβάλλοντος και για τη γεωργική παραγωγή, κατά τον καθορισμό των δικαιωμάτων προς λήψη γεωργικών ενισχύσεων.

3. Το άρθρο 2 του κανονισμού 1782/2003 ορίζει, μεταξύ άλλων, την εκμετάλλευση ως το «σύνολο των παραγωγικών μονάδων που διαχειρίζεται ο γεωργός και οι οποίες βρίσκονται στην επικράτεια του ιδίου κράτους μέλους» και τη γεωργική δραστηριότητα ως την «παραγωγή, [την] εκτροφή ή [την] καλλιέργεια γεωργικών προϊόντων, συμπεριλαμβανομένων της συγκομιδής, της άμελης, της αναπαραγωγής και εκτροφής ζώων για γεωργική εκμετάλλευση, ή της διατηρήσεως της γης σε καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση, όπως ορίζεται στο άρθρο 5».

4. Όσον αφορά τη χρησιμοποίηση των δικαιωμάτων ενισχύσεως, το άρθρο 44 του κανονισμού 1782/2003 ορίζει τα ακόλουθα:

I — Το νομικό πλαίσιο

2. Ο κανονισμός 1782/2003 προβλέπει μια μορφή στηρίξεως του εισοδήματος των γεωργών καλούμενη «καθεστώς ενιαίας ενισχύσεως» (στο εξής: ΚΕΕ).

1. Κάθε δικαίωμα ενίσχυσης που συνοδεύεται από επιλέξιμο εκτάριο γεννά δικαίωμα καταβολής του ποσού που καθορίζεται στο δικαίωμα ενίσχυσης.

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

2 — Κανονισμός της 29ης Σεπτεμβρίου 2003, για τη θέσπιση κοινών κανόνων για τα καθεστώτα άμεσης στήριξης στα πλαίσια της κοινής γεωργικής πολιτικής και για τη θέσπιση ορισμένων καθεστώτων στήριξης για τους γεωργούς και για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΟΚ) 2019/93, (ΕΚ) 1452/2001, (ΕΚ) 1453/2001, (ΕΚ) 1454/2001, (ΕΚ) 1868/94, (ΕΚ) 1251/1999, (ΕΚ) 1254/1999, (ΕΚ) 1673/2000, (ΕΟΚ) 2358/71 και (ΕΚ) 2529/2001 (ΕΕ 2003 L 270, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό του Συμβουλίου (ΕΚ) 2013/2006 της 19ης Δεκεμβρίου 2006 (ΕΕ 2006 L 384, σ. 13) (στο εξής: κανονισμός 1782/2003).

2. Ο όρος «επιλέξιμο εκτάριο» σημαίνει κάθε γεωργική έκταση της εκμετάλλευσης που καλύπτεται από αρόσιμη γη και μόνιμους βοσκοτόπους εκτός από εκτάσεις που χρησιμοποιούνται για μόνιμες καλλιέργειες, δάση ή εκτάσεις που χρησιμοποιούνται για μη γεωργικές δραστηριότητες.

3. Ο γεωργός δηλώνει τα αγροτεμάχια που αντιστοιχούν στο επιλέξιμο εκτάριο που συνοδεύει κάθε δικαίωμα ενίσχυσης. Πλην περιπτώσεων ανωτέρας βίας ή εξαιρετικών περιστάσεων, τα αγροτεμάχια αυτά βρίσκονται στη διάθεση του γεωργού για χρονική περίοδο τουλάχιστον 10 μηνών από ημερομηνία που θα καθορίσουν τα κράτη μέλη, όχι όμως ενωρίτερα από την 1η Σεπτεμβρίου του ημερολογιακού έτους το οποίο προηγείται του έτους υποβολής της αίτησης για συμμετοχή στο [ΚΕΕ].

[...]

5. Το άρθρο 2 του κανονισμού (ΕΚ) 795/2004 της Επιτροπής³ ορίζει ότι για τους σκοπούς του τίτλου ΙΙΙ του κανονισμού (ΕΚ) 1782/2003 και του παρόντος κανονισμού, νοούνται ως:

(α) «γεωργική έκταση» η συνολική έκταση της αρόσιμης γης, των μόνιμων βοσκοτόπων και των μόνιμων καλλιεργειών·

(β) «αρόσιμη γη» η «αρόσιμη γη» κατά την έννοια του άρθρου 2, σημείο 1, του κανονισμού (ΕΚ) 796/2004 της Επιτροπής·

[...]

(ε) «μόνιμοι βοσκότοποι» οι «μόνιμοι βοσκότοποι» κατά την έννοια του άρθρου 2, σημείο 2, του κανονισμού (ΕΚ) 796/2004·

[...].

6. Παράλληλα, το άρθρο 2 του κανονισμού 796/2004⁴ ορίζει ότι «για τους σκοπούς του παρόντος κανονισμού, ισχύουν οι ακόλουθοι ορισμοί:

1. “Αρόσιμη γη”: είναι η γη που καλλιεργείται για φυτική παραγωγή και η γη υπό παύση καλλιέργειας ή γη διατηρούμενη σε καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση σύμφωνα με το άρθρο 5 του κανονισμού (ΕΚ) 1782/2003 ή γη υπό θερμοκήπια ή υπό σταθερό ή κινητό κάλυμμα.

2. “Μόνιμος βοσκότοπος”: είναι η γη που χρησιμοποιείται για την ανάπτυξη αγρωστών ή άλλων ποωδών κτηνοτροφικών φυτών με φυσικό τρόπο (αυτοφυή) ή μέσω καλλιέργειας (σπαρμένα) και δεν έχει περιληφθεί στην εναλλαγή καλλιεργειών της εκμεταλλεύσεως για διάστημα πενταετίας ή μεγαλύτερο, εξαιρουμένης της γης που υπάγεται σε καθεστώς παύσης καλλιέργειας σύμφωνα με το άρθρο 6 του κανονισμού (ΕΚ) 1251/1999 του Συμβουλίου [ΕΕ L 160,

3 — Κανονισμός της 21ης Απριλίου 2004, σχετικά με τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του καθεστώτος ενιαίας ενίσχυσης που προβλέπεται στον κανονισμό (ΕΚ) 1782/2003 [...] (ΕΕ L 141, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 1974/2004 της Επιτροπής, της 29ης Οκτωβρίου 2004 (ΕΕ L 345, σ. 85) (στο εξής: κανονισμός 795/2004).

4 — Κανονισμός της Επιτροπής της 21ης Απριλίου 2004, σχετικά με τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων για την εφαρμογή της πολλαπλής συμμόρφωσης, της διαφοροποίησης και του ολοκληρωμένου συστήματος διαχείρισης και ελέγχου που προβλέπονται στον κανονισμό (ΕΚ) 1782/2003 [...] (ΕΕ L 141, σ. 18), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 1974/2004 της Επιτροπής της 29ης Οκτωβρίου 2004 (ΕΕ L 345, σ. 85) (στο εξής: κανονισμός 795/2004).

σ. 1], της γης που υπάγεται σε καθεστώς παύσης καλλιέργειας σύμφωνα με το άρθρο 54, παράγραφος 2, και το άρθρο 107 του κανονισμού (ΕΚ) 1782/2003, των εκτάσεων υπό παύση καλλιέργειας σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2078/92 του Συμβουλίου [ΕΕ L 215, σ. 85] και των εκτάσεων υπό παύση καλλιέργειας σύμφωνα με τα άρθρα 22, 23 και 24 του κανονισμού (ΕΚ) 1257/1999 του Συμβουλίου [ΕΕ L 160, σ. 80].

[...]»

II — Τα πραγματικά περιστατικά και τα υποβαλλόμενα ερωτήματα

7. Η υπό κρίση αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως υποβλήθηκε στο πλαίσιο υποθέσεως που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, στην οποία η Aufsichts- und Dienstleistungsdirektion, Trier (Γερμανία) (διοικητική αρχή με εποπτικές και συμβουλευτικές αρμοδιότητες, στο εξής: ADD), αντιδικεί με το Landkreis Bad Dürkheim (οργανισμό τοπικής αυτοδιοικήσεως περιφερειακού επιπέδου της περιοχής Bad Dürkheim, στο εξής: Landkreis) σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο λαμβάνεται υπόψη μια έκταση γης (στο εξής: επίμαχη έκταση) για τον καθορισμό των δικαιωμάτων που έχει η A. Niedermair-Schiemann να λάβει ενίσχυση στο πλαίσιο του ΚΕΕ για τα έτη 2005 και 2006. Η A. Niedermair-Schiemann είναι αγρότισσα ασχολούμενη με την εκτροφή προβάτων. Δεν είναι η ιδιοκτήτρια της επίμαχης εκτάσεως, αλλά δικαιούται να τη χρησιμοποιεί βάσει σχετικής συμβάσεως.

8. Σύμφωνα με σύμβαση διαχείρισεως με τις αρχές του ομόσπονδου κράτους της Ρηνανίας-Παλατινάτου, η A. Niedermair-Schiemann δικαιούται να χρησιμοποιεί άνευ ανταλλάγματος, αλλά έναντι αναλήψεως της υποχρεώσεως καταβολής εισφορών προς τον επαγγελματικό φορέα, γαίες εκτάσεως 5 εκταρίων περίπου ως θεριζόμενο λειμών και βοσκότοπο με ορισμένους περιορισμούς. Έτσι, οι εκτάσεις αυτές δεν επιτρέπεται να θερίζονται κατά το διάστημα από 1ης Νοεμβρίου μέχρι 15 Ιουλίου. Ο θερισμός δεν επιτρέπεται να γίνεται με αναρροφητικές ή περιστροφικές χορτοκοπτικές μηχανές. Αντί για τον δεύτερο θερισμό είναι δυνατή η βόσκηση από αιγοπρόβατα υπό τη μορφή της εκ περιτροπής βοσκής ή της βοσκήσεως στο ύπαιθρο υπό την εποπτεία του βοσκού, οπότε η διάρκεια της βοσκήσεως πρέπει να καθορίζεται σε συνεννόηση με την αρμόδια για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος αρχή.

9. Σύμφωνα με τη σύμβαση διαχείρισεως και συντηρήσεως με το Landkreis, η A. Niedermair-Schiemann, υπό την ιδιότητα του συμβαλλομένου που εκτελεί τη σύμβαση, είναι υποχρεωμένη να φροντίζει και να εκμεταλλεύεται ορισμένες εκτάσεις με σκοπό την προστασία της φύσεως, καλύπτουσες περίπου 35 εκτάρια. Προς τούτο της καταβάλλεται ετησίως ποσό 13870 ευρώ. Είναι υποχρεωμένη να εκπληρώνει συγκεκριμένες συμβατικές υποχρεώσεις και να ακολουθεί περαιτέρω οδηγίες της αρχής για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, όπως για παράδειγμα οδηγίες για το πόσο εντατική θα πρέπει να είναι η βόσκηση, και υποστηρίζεται από μέτρα διατήρησης που λαμβάνει η αρχή για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, παραδείγματος χάρι με προκαταρκτικό θερισμό επιμέρους τμημάτων καθώς και με συνεχή αποψίλωση και εκχέρωση που διενεργούνται από τρίτους.

10. Η Α. Niedermair-Schiemann φρόντισε να καταχωρηθεί η επίμαχη έκταση, στο πλαίσιο αιτήσεων για τη χορήγηση γεωργικής ενισχύσεως, ως μόνιμος βοσκότοπος ανήκων στη γεωργική εκμετάλλευση. Με απόφαση της 20ής Φεβρουαρίου 2006, αναγνωρίστηκαν υπέρ αυτής δικαιώματα λήψεως ενισχύσεως για την αρόσιμη γη και για τους βοσκότοπους. Η απόφαση αυτή τροποποιήθηκε κατόπιν υπουργικής οδηγίας με απόφαση της 14ης Μαΐου 2007, με την αιτιολογία ότι δεν μπορούσε να χορηγηθεί σχετική στήριξη στις εκτάσεις που χρησιμοποιούνται με βάση συμβάσεις διαχειρίσεως. Η Α. Niedermair-Schiemann υπέβαλε ένσταση στην επιτροπή νομικών υποθέσεων του Landkreis, που ακύρωσε την ανωτέρω τροποποιητική απόφαση. Με απόφαση της 2ας Ιουλίου 2008, το Verwaltungsgericht (διοικητικό πρωτοδικείο) έκανε δεκτή την προσφυγή ακυρώσεως της αποφάσεως του Landkreis, εξαφάνισε την απόφαση επί της ενστάσεως και, ως εκ τούτου, επανέφερε σε ισχύ την τροποποιητική απόφαση της 14ης Μαΐου 2007. Κατά της αποφάσεως αυτής ασκήθηκε έφεση ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, που αποφάσισε ότι είναι αναγκαίο να υποβάλει τα ακόλουθα ερωτήματα στο Δικαστήριο προς έκδοση προδικαστικής αποφάσεως:

2. Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα:

Χρησιμοποιείται μια έκταση για μη γεωργικές δραστηριότητες κατά την έννοια του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003, όταν η οικεία δραστηριότητα εξυπηρετεί κυρίως την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος ή εν πάση περιπτώσει όταν ο γεωργός, κατά την εκπλήρωση των σκοπών προστασίας της φύσεως, ενεργεί σύμφωνα με οδηγίες της αρμόδιας για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος αρχής;

3. Σε περίπτωση που υφίσταται γεωργική έκταση (ερώτημα 1), η οποία χρησιμοποιείται επίσης για γεωργική δραστηριότητα (ερώτημα 2):

Για να μπορεί να λογίζεται ότι μια γεωργική έκταση υπάγεται στην οικεία εκμετάλλευση ("γεωργική έκταση της εκμεταλλεύσεως" κατά την έννοια του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003):

- α) Απαιτείται η έκταση αυτή να είναι στη διάθεση της εκμεταλλεύσεως έναντι ανταλλάγματος βάσει συμβάσεως μισθώσεως αγροτικού κτήματος ή παρόμοιας δικαιοπραξίας με περιορισμένη χρονική διάρκεια;

- «1. Υφίσταται γεωργική έκταση κατά την έννοια του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003 και στην περίπτωση που η χρήση της εξυπηρετεί μεν και γεωργικούς σκοπούς (βοσκή για την εκτροφή προβάτων), αλλά κύριος σκοπός είναι η προστασία του τοπίου και της φύσεως;

- β) Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως: Θίγεται η ως άνω υπαγωγή στην εκμετάλλευση όταν οι εκτάσεις παραχωρούνται στην εκμετάλλευση άνευ ανταλλάγματος ή απλώς έναντι αναλήψεως της υποχρέωσης

καταβολής εισφορών προς τον επαγγελματικό φορέα, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν κατά ορισμένο τρόπο και εντός περιορισμένου χρονικού διαστήματος σύμφωνα με τους σκοπούς της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος;

- γ) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως: Θίγεται η ως άνω υπαγωγή στην εκμετάλλευση όταν η εκμετάλλευση βαρύνεται με την υποχρέωση να εκτελεί ορισμένες εργασίες στις σχετικές εκτάσεις λαμβάνοντας αντίστοιχη αποζημίωση;»

σκοπούς προστασίας της φύσεως δεν αποτελεί γεωργική δραστηριότητα. Όσον αφορά το τρίτο ερώτημα, ισχυρίζεται ότι η γη που αποτελεί το αντικείμενο ρυθμίσεως σχετικής με την προστασία της φύσεως δεν μπορεί να αποτελεί γεωργική έκταση για τους σκοπούς εφαρμογής του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003. Για να συμβαίνει κάτι τέτοιο θα έπρεπε η εκμετάλλευση να διαχειρίζεται τη γη —δηλαδή παραγωγικές μονάδες, κατά το άρθρο 2 του εν λόγω κανονισμού. Ωστόσο, η έννοια της «διαχειρίσεως» συνεπάγεται απεριόριστη εξουσία διαθέσεως της γης όσον αφορά τη γεωργική χρήση της.

11. Το Landkreis, το ADD, η A. Niedermair-Schiemann, η Γερμανική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις. Όλοι οι ως άνω διάδικοι, με εξαίρεση τη Γερμανική Κυβέρνηση, πλέον της Πολωνικής Κυβερνήσεως, μετέσχαν στη συνέχεια στην επ' ακροατηρίου συζήτηση που διεξήχθη στις 4 Φεβρουαρίου 2010.

III — Ανάλυση

A — Ισχυρισμοί και κύρια επιχειρήματα των διαδίκων

12. Όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα, το ADD υποστηρίζει ότι η χρήση γης για

13. Το Landkreis υποστηρίζει ότι η γη που χρησιμεύει για τη διατήρηση των γεωργικών και περιβαλλοντικών συνθηκών συνιστά γεωργική γη κατά το άρθρο 44, παράγραφος 3, του κανονισμού 1782/2003. Οι οδηγίες που δίδονται από την αρμόδια αρχή για την προστασία του περιβάλλοντος δεν επηρεάζουν το ανωτέρω συμπέρασμα. Όσον αφορά το τρίτο ερώτημα, το Landkreis υποστηρίζει ότι το άρθρο 44, παράγραφος 3, του κανονισμού 1782/2003 δεν προβλέπει αν και με ποιο τρόπο η επίμαχη έκταση πρέπει να είναι νομικά στη διάθεση του γεωργού. Δεν επηρεάζει επίσης την υπαγωγή της γης σε μια συγκεκριμένη εκμετάλλευση ούτε η δωρεάν

παραχώρησή της ούτε η καταβολή αποζημιώσεως για τη βόσκηση στη γη αυτή.

14. Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα, η A. Niedermair-Schiemann υποστηρίζει ότι μια έκταση που χρησιμοποιείται όντως ως «αρόσιμη γη» κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, του κανονισμού 796/2004 ή ως «μόνιμος βοσκότοπος» κατά το εν λόγω άρθρο εξακολουθεί να είναι γεωργική έκταση όσον αφορά την εφαρμογή του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003, έστω και αν αυτή χρησιμοποιείται κατά κύριο λόγο προς τον σκοπό της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος. Όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα, υποστηρίζει ότι μια έκταση χρησιμοποιείται για γεωργικούς σκοπούς σύμφωνα με το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003, ακόμη και αν ο κύριος σκοπός της γεωργικής δραστηριότητας είναι η προστασία της φύσεως. Ελάχιστη σημασία έχει το ότι ο γεωργός, βάσει συμβάσεως ή εκ του νόμου, οφείλει να ακολουθεί τις οδηγίες της αρχής για την προστασία της φύσεως. Όσον αφορά το τρίτο ερώτημα, η A. Niedermair-Schiemann υποστηρίζει ότι η υπαγωγή μιας γεωργικής εκτάσεως σε μια εκμετάλλευση (γεωργική έκταση της εκμεταλλεύσεως κατά την έννοια του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003), δεν απαιτεί ύπαρξη συμβάσεως ιδιωτικού δικαίου. Ως εκ τούτου, όσον αφορά την έκταση αυτή που διατίθεται στην εκμετάλλευση δεν απαιτείται ούτε μίσθωση ούτε άλλη παρόμοια δικαιοπραξία προσωρινής διάρκειας, συναπτόμενη εξ επαχθούς αιτίας. Το γεγονός ότι μια γεωργική έκταση υπάγεται σε μια γεωργική εκμετάλλευση δωρεάν ή με αντάλλαγμα μόνον την ανάληψη της υποχρέωσης καταβολής εισφορών στον οικείο επαγγελματικό φορέα, προς χρήση ειδικού

χαρακτήρα και για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, στο πλαίσιο σκοπών προστασίας της φύσεως, δεν αποκλείει να γίνει δεκτό ότι η εν λόγω έκταση υπάγεται στην εκμετάλλευση. Αυτό λόγω του ότι στην παρούσα κατάσταση οι ενέργειες του γεωργού δεν καθορίζονται αποκλειστικά από τρίτους. Τέλος, το γεγονός ότι η εκμετάλλευση βαρύνεται με την υποχρέωση διενέργειας ορισμένων εργασιών επί της σχετικής εκτάσεως έναντι πληρωμής, στο πλαίσιο συμβάσεως ή βάσει δεσμεύσεων γεωργικού και περιβαλλοντικού χαρακτήρα, δεν εμποδίζει την υπαγωγή μιας εκτάσεως στην εκμετάλλευση κατά την έννοια του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782 / 2003.

15. Η Γερμανική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι μια έκταση γης εξακολουθεί να αποτελεί γεωργική έκταση κατά το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003 όταν αυτή, έστω και αν χρησιμοποιείται ως βοσκότοπος για γεωργικούς σκοπούς, χρησιμοποιείται επίσης για σκοπούς προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος. Τούτο ισχύει ακόμη και όταν οι τελευταίοι αυτοί σκοποί είναι οι κύριοι. Όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα, η Γερμανική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το γεγονός ότι η γεωργική δραστηριότητα εξυπηρετεί επίσης –ή ακόμα και κατά κύριο λόγο– την προστασία της φύσεως ή το γεγονός ότι, κατά την εκπλήρωση των σκοπών προστασίας της φύσεως, ο γεωργός οφείλει να ακολουθεί τις οδηγίες της αρχής για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος δεν αποκλείει το ενδεχόμενο να θεωρηθεί ότι η οικεία έκταση χρησιμοποιείται για γεωργικές δραστηριότητες. Όσον αφορά το τρίτο ερώτημα, η εν λόγω κυβέρνηση υποστηρίζει ότι για την υπαγωγή σε μια εκμετάλλευση

(ως γεωργική έκταση της εκμεταλλεύσεως κατά το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003) μιας γεωργικής εκτάσεως που χρησιμοποιείται για γεωργική δραστηριότητα, όταν η χρήση της οικείας εκτάσεως παραχωρείται για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, είναι απαραίτητο ο γεωργός να διαχειρίζεται την έκταση αυτή. Ωστόσο, δεν είναι απαραίτητο η σχετική χρήση να παραχωρείται εξ επαχθούς αιτίας. Για να διαπιστωθεί κατά πόσον ένας γεωργός διαχειρίζεται μιαν έκταση είναι αναγκαία μια σφαιρική εκτίμηση όλων των σχετικών περιστάσεων. Ανάλογα με τις περιστάσεις της κάθε συγκεκριμένης υποθέσεως, ιδίως με την έκταση των περιορισμών και δικαιωμάτων του αντισυμβαλλομένου, η παραχώρηση της χρήσεως εκτάσεων για σκοπούς ειδικού χαρακτήρα και για περιορισμένο χρονικό διάστημα, σύμφωνα με τους σκοπούς της διατηρήσεως της φύσεως, μπορεί να συνάγεται ότι οι εκτάσεις αυτές δεν θα πρέπει να υπάγονται στην εκμετάλλευση που τις χρησιμοποιεί διότι αυτή δεν τις διαχειρίζεται. Ωστόσο, το γεγονός ότι η εκμετάλλευση βαρύνεται με την υποχρέωση να εκτελεί ορισμένες εργασίες επί της εκτάσεως έναντι πληρωμής πρέπει να αποκλείει καταρχήν την υπαγωγή της εν λόγω εκτάσεως στην εκμετάλλευση.

δοθεί η ακόλουθη απάντηση. Πρώτον, το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003 δεν αποκλείει τη δυνατότητα να θεωρούνται ως «επιλέξιμα εκτάρια» ορισμένες εκτάσεις όταν, υπό περιστάσεις όπως αυτές της κύριας δίκης, χρησιμοποιούνται για να εξυπηρετούν πρωτίστως την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, ή όταν η δραστηριότητα που ασκείται στις οικείες εκτάσεις έχει κατά κύριο λόγο τον σκοπό αυτόν. Δεύτερον, υπό περιστάσεις όπως αυτές της κύριας δίκης, το άρθρο 44 του κανονισμού 1782/2003 πρέπει να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι ορισμένες εκτάσεις μπορούν να λογίζονται ότι ανήκουν στην εκμετάλλευση, σύμφωνα με το ΚΕΕ: α) ανεξάρτητα από την ύπαρξη μισθώσεως ή άλλης παρόμοιας δικαιοπραξίας προσωρινού χαρακτήρα εξ επαχθούς αιτίας, ακόμα και αν οι εκτάσεις βρίσκονται δωρεάν στη διάθεση της εκμεταλλεύσεως και με μόνο αντάλλαγμα την καταβολή εισφορών στον οικείο επαγγελματικό οργανισμό· β) παρά το γεγονός ότι ο γεωργός υποχρεούται να ακολουθεί τις οδηγίες της αρχής για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος ή το γεγονός ότι η εκμετάλλευση βαρύνεται με την υποχρέωση να εκτελεί ορισμένες εργασίες επί της σχετικής εκτάσεως έναντι πληρωμής· ή γ) ακόμη και αν οι εκτάσεις υπόκεινται σε ορισμένους περιορισμούς για περιορισμένο χρονικό διάστημα.

16. Η Επιτροπή προτείνει να αναδιατυπωθούν τα προδικαστικά ερωτήματα και υποστηρίζει, κατ' ουσίαν, ότι σ' αυτά πρέπει να

17. Η Πολωνική Κυβέρνηση εξέθεσε ότι η θέση της ταυτίζεται ουσιαστικά με εκείνη της Επιτροπής.

B — Εκτίμηση

1. Πρώτο και δεύτερο ερώτημα

18. Θεωρώ ότι το πρώτο και το δεύτερο ερώτημα πρέπει να εξεταστούν από κοινού⁵. Με το πρώτο ερώτημά του το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν υφίσταται «γεωργική έκταση» κατά την έννοια του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003 όταν μια έκταση γης χρησιμοποιείται επίσης για γεωργικούς σκοπούς (βοσκή στο πλαίσιο εκτροφής προβάτων), αλλά ο κύριος στόχος είναι η επίτευξη σκοπών προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος. Με το δεύτερο ερώτημά του το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν μια έκταση χρησιμοποιείται για μη γεωργικές δραστηριότητες κατά την έννοια του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003 αν ο κύριος σκοπός της οικείας δραστηριότητας είναι η προστασία της φύσεως ή, εν πάση περιπτώσει, αν ο γεωργός οφείλει να ακολουθεί τις οδηγίες της αρχής για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος στο πλαίσιο σκοπών διατηρήσεως της φύσεως.

5 — Η Επιτροπή πρότεινε στο Δικαστήριο την αναδιτύπωση των προδικαστικών ερωτημάτων. Ωστόσο, πιστεύω ότι, προκειμένου να δοθούν στο αιτούν δικαστήριο λυσιτελείς απαντήσεις και για να μπορέσει αυτό να εκδικάσει την εκκρεμή ενώπιόν του υπόθεση, δεν είναι απαραίτητο κάτι τέτοιο.

19. Με την απόφαση Horvath⁶, που αφορούσε υπόθεση σχετική με τον κανονισμό 1782/2003, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι «καθόσον οι απαιτήσεις της προστασίας του περιβάλλοντος, η οποία συνιστά έναν από τους βασικούς σκοπούς της Κοινότητας, πρέπει, κατά το γράμμα του άρθρου 6 ΕΚ, “να ενταχθούν στον καθορισμό και στην εφαρμογή των κοινοτικών πολιτικών και δράσεων”, η προστασία αυτή πρέπει να θεωρηθεί ως σκοπός εντασσόμενος, επίσης, στην κοινή πολιτική στον τομέα της γεωργίας».

20. Οι σκοποί της κοινής γεωργικής πολιτικής και εκείνοι της προστασίας του περιβάλλοντος δεν αποκλείουν ο ένας τον άλλον, αλλά πρέπει να θεωρούνται συμπληρωματικοί. Αυτό είναι σημαντικό, διότι από τα ερωτήματα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο προκύπτει λογικά ότι οι δύο αυτές κατηγορίες σκοπών είναι κατ’ ουσίαν αντίθετες.

21. Στη συνέχεια, το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003 προβλέπει ότι ως «επιλέξιμο εκτάριο» νοείται κάθε «γεωργική έκταση» της εκμεταλλεύσεως που καλύπτεται από «αρόσιμη γη» και «μόνιμους βοσκοτόπους» εκτός από εκτάσεις που χρησιμοποιούνται για μόνιμες καλλιέργειες,

6 — Απόφαση της 16ης Ιουλίου 2009, C-428/07 (Συλλογή 2009, σ. I-6355, σκέψη 29). Βλ., επίσης, προτάσεις της γενικής εισαγγελέα V. Trstenjak στην υπόθεση αυτή (ιδίως σημεία 43 έως 53).

δάση ή εκτάσεις που χρησιμοποιούνται για «μη γεωργικές δραστηριότητες».

22. Η έννοια της «γεωργική εκτάσεως» προσδιορίζεται στο άρθρο 2, στοιχείο α', του κανονισμού 795/2004: είναι η συνολική έκταση που καταλαμβάνεται από αρόσιμη γη, μόνιμες βοσκοτόπους και μόνιμες καλλιέργειες.

23. Όπως προκύπτει από το γράμμα των ανωτέρω διατάξεων, ως «επιλέξιμο εκτάριο» νοείται το σύνολο των αρόσιμων γαιών και μόνιμων βοσκοτόπων –με εξαίρεση τις εκτάσεις με μόνιμες καλλιέργειες και τα δάση– που χρησιμοποιούνται για γεωργική δραστηριότητα.

24. Ως εκ τούτου, θα ασχοληθώ στη συνέχεια με τις έννοιες: (i) «μόνιμοι βοσκότοποι», (ii) «αρόσιμη γη» και (iii) «γεωργική δραστηριότητα».

25. Οι έννοιες της αρόσιμης γης και των μόνιμων βοσκοτόπων επεξηγούνται στο άρθρο 2 του κανονισμού 796/2004. Το αιτούν δικαστήριο συνάγει από τις ανωτέρω διατάξεις ότι οι γεωργικές εκτάσεις πρέπει να χρησιμοποιούνται για γεωργικούς «σκοπούς». Ως εκ τούτου, σε περίπτωση εκτάσεως που χρησιμοποιείται για διάφορους σκοπούς (για παράδειγμα, μεταξύ άλλων και ως περιοχή διατηρήσεως της φύσεως), τίθεται το ερώτημα αν αρκεί συναφώς να υφίσταται τουλάχιστον μία γεωργική χρήση ή αν σε μια τέτοια περίπτωση ο κύριος σκοπός είναι καθοριστικός στοιχείο συναφώς.

26. Πάντως, όπως προκύπτει από τον ορισμό του «επιλέξιμου εκταρίου» στο σημείο 21 ανωτέρω και όπως θα συναχθεί από τις διατάξεις που θα αναφερθούν στη συνέχεια, είναι σαφές ότι το στοιχείο που έχει σημασία στο πλαίσιο αυτό είναι η ουσιαστική χρήση της οικείας εκτάσεως γης ή, ενδεχομένως, τι έχει πράγματι φυτευτεί στην έκταση αυτή, και όχι οι κύριοι ή άλλοι σκοποί για τους οποίους χρησιμοποιείται.

27. Πράγματι, όπως προκύπτει από το άρθρο 2, στοιχείο ε', του κανονισμού 795/2004 (το οποίο, με τη σειρά του, παραπέμπει στο άρθρο 2, παράγραφος 2, του κανονισμού 796/2004), «μόνιμοι βοσκότοποι» είναι η έκταση γης που χρησιμοποιείται για την ανάπτυξη αγρωστωδών ή άλλων ποωδών κτηνοτροφικών φυτών με φυσικό τρόπο (αυτοφυή) ή μέσω καλλιέργειας (σπαρμένα) και δεν έχει περιληφθεί στην εναλλαγή καλλιεργειών της εκμεταλλεύσεως για διάστημα πενταετίας ή μεγαλύτερο, εξαιρουμένης της γης που υπάγεται σε καθεστώς παύσεως καλλιέργειας. Είναι σαφές ότι αυτό που έχει σημασία είναι η ουσιαστική καλλιέργεια αγρωστωδών ή άλλων ποωδών κτηνοτροφικών φυτών, εκτός από την περίπτωση της γης που υπάγεται σε καθεστώς παύσεως καλλιέργειας.

28. Πρέπει να σημειωθεί εν προκειμένω ότι το αιτούν δικαστήριο ανέφερε ότι η επίμαχη έκταση χρησιμοποιείται για την εκτροφή προβάτων. Αυτό σημαίνει ότι η έκταση αυτή χρησιμοποιείται ουσιαστικά για τη σπορά αγρωστωδών ή άλλων ποωδών κτηνοτροφικών φυτών.

29. Συνεπώς, εφόσον η εν λόγω έκταση δεν έχει περιληφθεί στην εναλλαγή καλλιεργειών της εκμεταλλεύσεως για διάστημα πενταετίας ή μεγαλύτερο –πράγμα το οποίο δεν προκύπτει με σαφήνεια από τη δικογραφία– τότε η έκταση αυτή ασφαλώς ικανοποιεί τα κριτήρια για να είναι «μόνιμος βοσκότοπος», διότι είναι σαφές ότι χρησιμοποιείται για βοσκή προβάτων.

30. Περαιτέρω, η έννοια της «αρόσιμης γης» βασίζεται επίσης στην ουσιαστική χρήση της οικείας εκτάσεως γης: όπως προκύπτει από το άρθρο 2, στοιχείο β', του κανονισμού 795/2004 (το οποίο, με τη σειρά του, παραπέμπει στο άρθρο 2, παράγραφος 1, του κανονισμού 796/2004), η έννοια αυτή καλύπτει κατ' ουσίαν τη γη που καλλιεργείται ουσιαστικά για φυτική παραγωγή και τη γη υπό παύση καλλιέργειας ή γη διατηρούμενη σε καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση, σύμφωνα με το άρθρο 5 του κανονισμού 1782/2003.

31. Η παράγραφος 1 του τελευταίου αυτού άρθρου προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι η γη που διατηρείται σε καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση είναι «ιδιαίτερα γη η οποία δεν χρησιμοποιείται πλέον για παραγωγικούς σκοπούς»⁷. Επιπλέον, το άρθρο αυτό ορίζει κατ' ουσίαν ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να καθορίσουν στοιχειώδεις απαιτήσεις για τις ορθές γεωργικές και περιβαλλοντικές συνθήκες με βάση το πλαίσιο που καθορίζεται στο παράρτημα IV. Το

παράρτημα αυτό περιέχει, μεταξύ άλλων, στη στήλη που τιτλοφορείται «Τομέας», την εξής φράση: «Εξασφάλιση ελάχιστου επιπέδου συντήρησης και αποφυγής της υποβάθμισης των οικοσυστημάτων»⁸.

32. Όπως είδαμε και στην αρχή, στο σημείο 23 ανωτέρω, η οικεία έκταση πρέπει επίσης να «χρησιμοποιείται για γεωργική δραστηριότητα».

33. Ο ορισμός της γεωργικής δραστηριότητας δίδεται στο άρθρο 2, στοιχείο γ', του κανονισμού 1782/2003: τέτοια δραστηριότητα είναι «η παραγωγή, η εκτροφή ή η καλλιέργεια γεωργικών προϊόντων, συμπεριλαμβανομένων της συγκομιδής, της άμελης, της αναπαραγωγής και εκτροφής ζώων για γεωργική εκμετάλλευση, ή της διατήρησης της γης σε καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση, όπως ορίζεται στο άρθρο 5».

34. Από το δεύτερο ερώτημα συνάγεται ότι το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν υφίσταται μια μη γεωργική δραστηριότητα όταν ο «κύριος» σκοπός της είναι η προστασία της φύσεως. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή ορθώς υποστήριξε ότι, για να καθοριστεί αν η επίμαχη έκταση διατίθεται για δραστηριότητες οι οποίες πληρούν τις προϋποθέσεις που καθορίζονται στο άρθρο 2,

7 — Ο λόγος υπάρξεως της διατάξεως αυτής, ο οποίος παρατίθεται στην τρίτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 1782/2003, είναι ότι πρέπει να αποφεύγεται η εγκατάλειψη της γεωργικής γης. Επιπλέον, μπορεί επίσης να παρατεθεί σχετικά η τέταρτη αιτιολογική σκέψη, η οποία ορίζει ότι, επειδή οι μόνιμοι βοσκότοποι έχουν θετική επίδραση στο περιβάλλον, ενδείκνυται η θέσπιση μέτρων για την ενθάρρυνση της διατήρησης των υφιστάμενων μόνιμων βοσκοτόπων προκειμένου να αποφευχθεί η μαζική τους μετατροπή σε αρόσιμες εκτάσεις.

8 — Υπό την επικεφαλίδα «Πρότυπα», το παράρτημα αναφέρει τα εξής: ελάχιστοι ρυθμοί ανανέωσης ζωικού πληθυσμού ή/και κατάλληλα καθεστώτα, προστασία των μόνιμων βοσκοτόπων, διατήρηση χαρακτηριστικών του τοπίου και αποφυγή της επέκτασης ανεπιθύμητης βλάστησης στη γεωργική γη.

στοιχείο γ', του κανονισμού 1782/2003, είναι σκόπιμο να σημειωθεί ότι ο ορισμός αυτός δεν προβλέπει κατά βάση έναν κύριο γεωργικό σκοπό. Η περιλαμβανόμενη στον σχετικό ορισμό έκφραση «για γεωργικούς σκοπούς» αναφέρεται στην αναπαραγωγή και εκτροφή ζώων, όχι όμως στον γενικό χαρακτηρισμό «παραγωγή, εκτροφή ή καλλιέργεια γεωργικών προϊόντων». Πράγματι, το γεγονός ότι, σύμφωνα με το αιτούν δικαστήριο, τα πρόβατα εκτρέφονται με σκοπό το κέρδος στην επίμαχη έκταση αποτελεί ήδη ένδειξη ότι υφίσταται γεωργική δραστηριότητα. Πρέπει να επισημανθεί ότι η βόσκηση των ζώων εκτροφής με σκοπό τον προσπορισμό εισοδήματος είναι μια παραδοσιακή γεωργική δραστηριότητα.

35. Επίσης, δεν πιστεύω ότι πρέπει να έχει σημασία στο πλαίσιο αυτό το αν ο γεωργός υποχρεούται να ακολουθεί, όσον αφορά τη χρήση της οικείας εκτάσεως γης, τις οδηγίες της αρχής για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος στο πλαίσιο σκοπών διατήρησης της φύσεως. Για να είναι ο γεωργός σε θέση να δηλώσει ένα «επιλέξιμο εκτάριο», απαιτείται η οικεία έκταση να μπορεί να θεωρηθεί ότι υπάγεται στην εκμετάλλευσή του υπό την έννοια του άρθρου 44 του κανονισμού 1782/2003.

36. Από τα σημεία 19 και 20 ανωτέρω προκύπτει ότι δεν υπάρχει αντίφαση μεταξύ των

εννοιών της γεωργικής εκτάσεως ή της γεωργικής δραστηριότητας και, αφενός, των πτυχών της προστασίας της φύσεως⁹. Επιπλέον, μπορεί να υποστηριχθεί ότι, στην προκειμένη περίπτωση, η προστασία της φύσεως δεν είναι μια αυτόνομη δραστηριότητα καθαυτή, αλλά ένας σκοπός τον οποίο επιδιώκει η Ευρωπαϊκή Ένωση ή/και τα κράτη μέλη της, μεταξύ άλλων και στο πλαίσιο γεωργικών δραστηριοτήτων.

37. Όσον αφορά τη σημασία των οδηγιών εκ μέρους των αρχών, το άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003 ορίζει ρητά ότι «η αρμόδια εθνική αρχή θέτει στη διάθεση του γεωργού τον κατάλογο με τις κανονιστικές απαιτήσεις διαχείρισης και τις ορθές γεωργικές και περιβαλλοντικές συνθήκες που πρέπει να σεβαστεί». Το γεγονός και μόνον ότι ο γεωργός οφείλει να συμμορφώνεται

9 — Προς επεξήγηση θα ήθελα να επισημάνω ότι η ερμηνεία που αναπτύσσεται με τις ανά χείρας προτάσεις στηρίζεται στην εφαρμοστέα σήμερα νομοθεσία. Αναφέρομαι στον κανονισμό (ΕΚ) 73/2009, της 19ης Ιανουαρίου 2009, σχετικά με τη θέσπιση κοινών κανόνων για τα καθεστώτα άμεσης στήριξης για τους γεωργούς στο πλαίσιο της κοινής γεωργικής πολιτικής και τη θέσπιση ορισμένων καθεστώτων στήριξης για τους γεωργούς, για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) 1290/2005, (ΕΚ) 247/2006, (ΕΚ) 378/2007 και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) 1782/2003 (ΕΕ L 30, σ. 16). Κατά το άρθρο 34, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού αυτού, ως «επιλέξιμο εκτάριο» νοείται, μεταξύ άλλων, κάθε γεωργική έκταση που χρησιμοποιείται για γεωργική δραστηριότητα ή, «όταν οι εκτάσεις χρησιμοποιούνται και για μη γεωργικές δραστηριότητες, χρησιμοποιείται κυρίως για γεωργικές δραστηριότητες». Στη συνέχεια, το άρθρο 1, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΚ) 370/2009 της Επιτροπής, της 6ης Μαΐου 2009, για την τροποποίηση του κανονισμού [795/2004] (ΕΕ L 114, σ. 3), ορίζει ότι μια έκταση θεωρείται ότι χρησιμοποιείται κατά κύριο λόγο για γεωργικές δραστηριότητες «αν η γεωργική δραστηριότητα μπορεί να ασκείται χωρίς να παρεμποδίζεται σημαντικά από την ένταση, τη φύση, τη διάρκεια και το χρονοδιάγραμμα της μη γεωργικής δραστηριότητας». Τέλος, από το άρθρο 34, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 73/2009 προκύπτει ότι κάθε έκταση που έδωσε δικαίωμα για ενισχύσεις στο πλαίσιο του ΚΕΕ το 2008 εξακολουθεί να είναι επιλέξιμη ακόμη και αν δεν πληροί πλέον τους αναγκαίους όρους λόγω της εφαρμογής ορισμένων περιβαλλοντικών μέτρων που αναφέρει ο κανονισμός αυτός.

προς τέτοιες οδηγίες δεν πρέπει να αποκλείει το ενδεχόμενο να ασκεί ο ίδιος αυτόνομα γεωργική δραστηριότητα στην οικεία έκταση.

38. Όπως σημείωσε η A. Niedermair-Schiemann και όπως ορθώς επισήμανε η Πολωνική Κυβέρνηση, εξ ορισμού η γεωργική δραστηριότητα δεν είναι ποτέ απολύτως απαλλαγμένη από περιορισμούς, οι δε γεωργοί ενεργούν συμμορφωνόμενοι προς τους προβλεπόμενους όρους, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αφορούν το περιβάλλον, αν μη τι άλλο στο πλαίσιο της πολλαπλής συμμορφώσεως.

39. Συμφωνώ με την Επιτροπή ότι οι περιστάσεις της κύριας δίκης αποτελούν την ιδανική περίπτωση της οικολογικής γεωργίας. Πρόκειται για την αυτόνομη γεωργική δραστηριότητα της A. Niedermair-Schiemann, η οποία είναι η εκτροφή προβάτων, που ικανοποιεί τους σκοπούς της προστασίας της φύσεως. Πράγματι, θα ήταν παράλογο αν αυτή η ιδανική περίπτωση της αειφόρου γεωργίας χαρακτηριζόταν ως μη γεωργική δραστηριότητα ακριβώς λόγω του οικολογικού χαρακτήρα της. Συναφώς, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι το όλο σύστημα στο οποίο εντάσσεται ο κανονισμός 1782/2003 και η πραγματοποιηθείσα το 2003 μεταρρύθμιση της κοινής γεωργικής πολιτικής γενικά είχαν ως σκοπό να καταστεί η ευρωπαϊκή γεωργία περισσότερο βιώσιμη, ανταγωνιστική και προσανατολισμένη προς τις ανάγκες της αγοράς¹⁰. Επιπλέον, η A. Niedermair-Schiemann υποστήριξε ότι εκτάσεις που χρησιμοποιούνται για την εκτροφή προβάτων

είναι συχνά ειδικού χαρακτήρα από γεωργική και περιβαλλοντική άποψη: πρόκειται για εκτάσεις γης των οποίων η χρήση δεν έχει σχεδόν κανένα οικονομικό ενδιαφέρον (εκτάσεις με οριακή απόδοση), που χρησιμοποιούνται προς το συμφέρον του ιδιοκτήτη της γης, με σκοπό τη διατήρηση της οικολογικής της αξίας.

40. Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι, όπως προκύπτει από τη διάταξη του αιτούντος δικαστηρίου, η γη που χρησιμοποιείται για σκοπούς διατήρησης της φύσεως λαμβάνεται επίσης υπόψη για την καταβολή ενισχύσεων σε γεωργική εκμετάλλευση στο πλαίσιο του αυστριακού και του γαλλικού καθεστώτος στηρίζεως.

41. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η απάντηση στο πρώτο ερώτημα πρέπει να είναι ότι υφίσταται «γεωργική έκταση» υπό την έννοια του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003 αν η οικεία έκταση χρησιμοποιείται επίσης για γεωργικούς σκοπούς (βοσκή με σκοπό την εκτροφή προβάτων), αλλά ο κύριος σκοπός είναι η διαχείριση του τοπίου και η προστασία της φύσεως. Όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα, η απάντηση πρέπει να είναι ότι μια έκταση γης εξακολουθεί να χρησιμοποιείται για γεωργική δραστηριότητα υπό την έννοια του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003 ακόμα και αν η γεωργική δραστηριότητα εξυπηρετεί κυρίως σκοπούς διατήρησης της φύσεως και ακόμα και αν ο γεωργός υποχρεούται να ακολουθεί τις οδηγίες της αρχής για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

10 — Βλ. επίσης, στο πλαίσιο αυτό, Norer, R., *Rechtsfragen der Reform der Gemeinsamen Agrarpolitik 2003, Einheitliche Betriebsprämie und Cross Compliance στο europaverfassungs-, verwaltungs- und zivilrechtlicher Analyse*, NWV Bienen - Γκράτς, 2007, σ. 13 επ.

2. Το τρίτο ερώτημα

42. Όσον αφορά την υπαγωγή μιας γεωργικής εκτάσεως σε μια εκμετάλλευση (γεωργική έκταση της εκμεταλλεύσεως υπό την έννοια του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003), με το τρίτο ερώτημά του το αιτούν δικαστήριο ερωτά: α) αν απαιτείται να είναι η έκταση αυτή στη διάθεση της εκμεταλλεύσεως επί πληρωμή με βάση σύμβαση μισθώσεως ή άλλη παρόμοια σύμβαση προσωρινής ισχύος· β) σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως, αν δεν θίγει την υπαγωγή στην εκμετάλλευση το γεγονός ότι η κατοχή της οικείας εκτάσεως επιτρέπεται, δωρεάν ή με αντάλλαγμα μόνο την ανάληψη της υποχρεώσεως καταβολής εισφορών σε επαγγελματική ένωση, με σκοπό την ειδικού χαρακτήρα χρήση της γης και για περιορισμένο χρονικό διάστημα, στο πλαίσιο σκοπών διατηρήσεως του φυσικού περιβάλλοντος· γ) αν πρέπει να δοθεί καταφατική απάντηση στο υπό α) ερώτημα, αν δεν θίγει την υπαγωγή στην εκμετάλλευση το γεγονός η εκμετάλλευση βαρύνεται με την υποχρέωση να εκτελεί ορισμένες εργασίες σχετικές με την έκταση έναντι αμοιβής.

43. Δεδομένου ότι, όπως είδαμε ανωτέρω, στην προκειμένη περίπτωση υφίσταται μια γεωργική έκταση η οποία χρησιμοποιείται επίσης για γεωργική δραστηριότητα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί ορισμένα πληροφορικά στοιχεία σχετικά με την υπαγωγή μιας γεωργικής εκτάσεως σε μια εκμετάλλευση.

44. Καταρχήν, το ζήτημα της υπαγωγής μιας εκτάσεως γης σε μια γεωργική εκμετάλλευση μπορεί να δημιουργεί προβλήματα ιδίως

σε περιπτώσεις όπου πολλοί αγρότες επικαλούνται μια έκταση, μολονότι δεν υφίσταται κοινή χρήση της εκτάσεως αυτής. Όμως, δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο στην υπό κρίση υπόθεση. Στην παρούσα περίπτωση το ζήτημα της υπαγωγής μιας εκτάσεως γης σε μια εκμετάλλευση τίθεται από το αιτούν δικαστήριο σε σχέση με τους όρους χρήσεως της εκτάσεως αυτής.

45. Όπως προκύπτει από το άρθρο 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003, «επιλέξιμα εκτάρια» είναι γεωργική έκταση «της εκμεταλλεύσεως».

46. Ακολούθως, το άρθρο 2, στοιχείο β', ορίζει την «εκμετάλλευση» ως το σύνολο των παραγωγικών μονάδων «που διαχειρίζεται» («verwaltet» στα γερμανικά) ο γεωργός και οι οποίες βρίσκονται στο έδαφος του ίδιου κράτους μέλους.

47. Τέλος, το άρθρο 44, παράγραφος 3, ορίζει ότι οι σχετικές γεωργικές εκτάσεις πρέπει να «βρίσκονται στη διάθεση του γεωργού για χρονική περίοδο τουλάχιστον 10 μηνών».

48. Ούτε ο κανονισμός 1782/2003 ούτε οι κανονισμοί 795/2004 και 796/2004 περιέχουν ορισμό του όρου «διαχειρίζεται» ή της εκφράσεως «[να] βρίσκονται στη διάθεση [...]».

49. Όπως επεσήμανε η Γερμανική Κυβέρνηση, από το άρθρο 44 του κανονισμού 1782/2003 προκύπτει ότι η οικεία έκταση γης (τα αγροτεμάχια που αντιστοιχούν στο επιλέξιμο εκτάριο) πρέπει να χρησιμοποιείται. Πρέπει επίσης ο γεωργός να ασχολείται με τη σχετική γεωργική χρήση τους. Ο γεωργός διαχειρίζεται μια παραγωγική μονάδα αν προβαίνει ο ίδιος στη γεωργική χρήση της για λογαριασμό του. Ως εκ τούτου, καταρχήν, τα συμβαλλόμενα μέρη είναι ελεύθερα να κανονίσουν τις νομικές σχέσεις οι οποίες χρησιμοποιούν ως βάση για τη χρήση μιας εκτάσεως γης. Το αν υφίσταται γεωργική χρήση πραγματοποιούμενη για λογαριασμό του γεωργού είναι ζήτημα που πρέπει να ελέγξει το αιτούν δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις κρίσιμες περιστάσεις της υποθέσεως.

50. Συμφωνώ επίσης με την Επιτροπή ότι οι λεπτομέρειες του καθεστώτος της ιδιοκτησίας ή το συγκεκριμένο συμβατικό πλαίσιο, όπως για παράδειγμα η ύπαρξη συμβάσεως μισθώσεως ή αμοιβής έναντι της οποίας ο γεωργός μπορεί να δηλώσει την έκταση, δεν είναι καθοριστικά στοιχεία συναφώς. Επιπλέον, είναι σκόπιμο να επισημανθεί ότι στο άρθρο 46, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003, το οποίο υπάγεται στο ίδιο τμήμα του κανονισμού όπως και το άρθρο 44, ο κοινοτικός νομοθέτης προέβλεψε ρητώς, στο πλαίσιο της μεταβίβασης των δικαιωμάτων, ορισμένα συμβατικά πλαίσια, που είναι η μίσθωση ή σύμβαση παρόμοιου τύπου, αλλά και η οριστική μεταβίβαση¹¹.

51. Εντούτοις, το άρθρο 44 του κανονισμού 1782/2003 είναι σαφές ότι δεν αποσκοπεί να καλύψει αυτές τις πτυχές. Ως εκ τούτου, συμφωνώ με το αιτούν δικαστήριο ότι η εξουσία διαθέσεως που απαιτείται να έχει η εκμετάλλευση δεν μπορεί να υπάρχει μόνον όταν υφίσταται σύμβαση μισθώσεως ή άλλη παρόμοια σύμβαση αλλά υπάρχει και σε άλλες περιπτώσεις.

52. Τέλος, όπως ορθώς επισημαίνει η Πολωνική Κυβέρνηση, η ύπαρξη νομίμου τίτλου για τη χρήση της γης είναι ζήτημα αστικού δικαίου όπου ισχύουν διαφορετικές διατάξεις ανάλογα με το κράτος μέλος. Αν αυτές ασκούσαν επιρροή για την ερμηνεία του άρθρου 44 του κανονισμού 1782/2003, θα υπήρχε κίνδυνος να εφαρμόζεται το άρθρο αυτό με μη ομοιόμορφο τρόπο εντός των 27 κρατών μελών.

53. Ακολούθως, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν μια έκταση γης είναι έκταση της εκμετάλλευσής όταν έχει τεθεί στη διάθεσή της δωρεάν ή με αντάλλαγμα μόνο για την ανάληψη της υποχρέωσης καταβολής εισφορών στον οικείο επαγγελματικό φορέα για γεωργική χρήση, η οποία είναι περιορισμένη τόσο χρονικά αλλά και ως προς τη φύση της.

54. Στο πλαίσιο αυτό, αλλά και σε σχέση με το ως άνω ζήτημα της μισθώσεως, το αιτούν δικαστήριο τόνισε ότι ειδικά οι βοσκοί παραδοσιακά χρησιμοποιούν συχνά γεωργικές εκτάσεις δωρεάν και μάλιστα εντατικά, βάσει

11 — Επ' αυτού, βλ. απόφαση της 21ης Ιανουαρίου 2010, C-470/08, van Dijk (Σύλλογος 2010, σ. I-603), και προτάσεις μου στην υπόθεση C-434/08, Harms (απόφαση της 20ής Μαΐου 2010, Σύλλογος 2010, σ. I-4431).

της ανοχής των ιδιοκτητών τους δυνάμει του εθνικού δικαίου¹².

καστηρίου, ωστόσο, η επίμαχη έκταση γης χρησιμοποιείται από ένα μόνο γεωργό, ήτοι από την A. Niedermair-Schiemann, ενώ η ίδια είναι η μόνη που δικαιούται να χρησιμοποιεί την έκταση αυτή.

55. Όσον αφορά το γεγονός ότι η κατοχή των εκτάσεων επιτρέπεται για περιορισμένο χρονικό διάστημα, σύμφωνα με τους σκοπούς της διατηρήσεως της φύσεως, η Επιτροπή δικαίως υποστηρίζει ότι από το δεκάμηνο διάστημα που απαιτεί το άρθρο 44, παράγραφος 3, του κανονισμού 1782/2003 συνεπάγεται ότι ο γεωργός πρέπει να είναι σε θέση να χρησιμοποιεί την οικεία έκταση για γεωργική δραστηριότητα για τουλάχιστον 10 μήνες. Αυτό, όμως, περιλαμβάνει τη διατήρηση της γης σε καλή γεωργική και περιβαλλοντική κατάσταση. Συνεπώς, όταν η χρήση είναι περιορισμένη, είναι αναγκαίο, κατά τη διάρκεια επιβολής των σχετικών περιορισμών, η γη να εξακολουθεί να εξυπηρετεί τη γεωργική δραστηριότητα, στοιχείο χωρίς το οποίο δεν θα μπορεί να υφίσταται λειτουργική υπαγωγή μιας εκτάσεως σε μια εκμετάλλευση.

57. Η ως άνω έκταση δεν μπορεί βεβαίως να χρησιμοποιείται για 10 μήνες το χρόνο, διότι η χρήση της είναι περιορισμένη χρονικά. Ωστόσο, αρκεί ότι δεν υπάρχει καμία άλλη γεωργική χρήση κατά την περίοδο αυτή και ότι η εκμετάλλευση μπορεί να χρησιμοποιεί για ζωοτροφή τα φυτά που έχουν φυτρώσει εκεί κατά το ως άνω δεκάμηνο διάστημα. Το αιτούν δικαστήριο ορθώς έκρινε ότι στην προκειμένη περίπτωση, παρά τους περιορισμούς της χρήσεως της γης, προκύπτει ότι εξακολουθεί να είναι δυνατή η γεωργική χρήση της. Συνεπώς, η επίμαχη έκταση εξυπηρετούσε μια γεωργική δραστηριότητα ακόμα και κατά τη διάρκεια της περιόδου εκείνης κατά την οποία η χρήση της ήταν περιορισμένη.

56. Πράγματι, όπως συνάγεται από τη δεύτερη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού (ΕΚ) 146/2008 του Συμβουλίου¹³, το άρθρο 44, παράγραφος 3, του κανονισμού 1782/2003 επιδιώκει να εξασφαλίσει την αποφυγή πολλαπλών αιτήσεων για την ίδια έκταση. Όπως προκύπτει από τη διάταξη του αιτούντος δι-

58. Εν κατακλείδι, συμφωνώ με την A. Niedermair-Schiemann ότι, για τους σκοπούς της υπαγωγής μιας εκτάσεως γης σε μια εκμετάλλευση, αρκεί ότι ο γεωργός που χρησιμοποιεί ουσιαστικά την έκταση: 1) έχει τη δυνατότητα να αποκλείει την ταυτόχρονη χρήση της από τρίτους· 2) μπορεί να διαθέτει ελεύθερα τους καρπούς της εργασίας του· 3) δεν εξαρτάται καθ' ολοκληρία από τις αποφάσεις κάποιου τρίτου.

12 — Βλ. συναφώς σημείο 39 ανωτέρω.

13 — Κανονισμός της 14ης Φεβρουαρίου 2008, σχετικά με την τροποποίηση του κανονισμού 1782/2003 [...] καθώς και του κανονισμού 1698/2005, για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) (ΕΕ L 46, σ. 1).

59. Ως εκ τούτου, για να δοθεί απάντηση στο πρώτο και το δεύτερο σκέλος του τρίτου ερωτήματος [υπό α) και β)], πιστεύω ότι για την υπαγωγή μιας γεωργικής εκτάσεως σε μια εκμετάλλευση δεν απαιτείται να είναι η οικεία έκταση στη διάθεση της εκμεταλλεύσεως έναντι πληρωμής με βάση σύμβαση μισθώσεως ή άλλη παρόμοια σύμβαση προσωρινής ισχύος. Επιπλέον, δεν επηρεάζεται η εν λόγω υπαγωγή στην εκμετάλλευση αν η κατοχή της οικείας εκτάσεως επιτρέπεται, δωρεάν ή με αντάλλαγμα μόνον την καταβολή εισφορών στον οικείο επαγγελματικό φορέα, για μια χρήση ειδικού χαρακτήρα και για περιορισμένο χρονικό διάστημα, στο πλαίσιο σκοπών διατηρήσεως του φυσικού περιβάλλοντος.

δικαστηρίου προκύπτει ότι η αμοιβή δεν καταβάλλεται έναντι της βοσκήσεως, αλλά αποτελεί καταβολή λόγω δυσχερών συνθηκών, διότι, για περιβαλλοντικούς λόγους, η σχετική έκταση γης πρέπει να αποτελεί αντικείμενο διαχειρίσεως με ειδικό δαπανηρό τρόπο. Προφανώς το σχετικό ποσό καλύπτει κατά το μάλλον ή ήττον το πρόσθετο κόστος που προκύπτει από τη χρήση εκτάσεων με οριακή απόδοση. Πάντως, η ίδια η βόσκηση εξυπηρετεί τον σκοπό της εκμεταλλεύσεως, καθόσον διαφορετικά τα πρόβατα θα έπρεπε να βρουν τροφή αλλού.

60. Δεδομένου ότι στο πρώτο σκέλος του τρίτου ερωτήματος [υπό α)] δόθηκε αρνητική απάντηση, καταρχήν δεν είναι αναγκαίο να δοθεί απάντηση στο τρίτο σκέλος [υπό γ)]. Ωστόσο, για λόγους πληρότητας, θα το εξετάσω και θα εκθέσω τις ακόλουθες παρατηρήσεις. Όπως είδαμε ανωτέρω, η ύπαρξη τυπικής συμβατικής σχέσεως δεν ασκεί επιρροή συναφώς. Αυτό το οποίο έχει σημασία είναι τα ουσιαστικά δικαιώματα χρήσεως τα οποία έχει ο γεωργός. Το γεγονός ότι ο γεωργός προσδιορίζεται ως «το συμβαλλόμενο μέρος που εκτελεί την εργασία» («le mandataire» στα γαλλικά) δεν είναι καθοριστικής σημασίας. Επομένως, εφόσον ο γεωργός ασκεί γεωργική δραστηριότητα κατά τρόπο αυτόνομο σε μια έκταση γης, ανεξάρτητα από το αν λαμβάνει ή δεν λαμβάνει συμπληρωματική αμοιβή, η έκταση αυτή υπάγεται στην εκμετάλλευση. Από τη διάταξη του αιτούντος

61. Πιστεύω ότι από τη διάταξη του αιτούντος δικαστηρίου δεν προκύπτει ότι, στην υπό κρίση περίπτωση, ο γεωργός δεν ήταν σε θέση να εκτρέφει τα πρόβάτα του με αυτόνομο τρόπο στην επίμαχη έκταση γης.

62. Επομένως, προκειμένου να δοθεί απάντηση στο τρίτο σκέλος του τρίτου ερωτήματος [υπό γ)], κρίνω ότι δεν επηρεάζει την υπαγωγή μιας εκτάσεως γης σε εκμετάλλευση το γεγονός ότι η εκμετάλλευση βαρύνεται με την υποχρέωση να εκτελεί ορισμένες εργασίες σχετικές με την έκταση αυτή έναντι πληρωμής.

IV — Πρόταση

63. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω σκέψεων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα του Oberverwaltungsgericht Rheinland-Pfalz ως εξής:

1. Υφίσταται «γεωργική έκταση» υπό την έννοια του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΚ) 1782/2003 του Συμβουλίου, της 29ης Σεπτεμβρίου 2003, για τη θέσπιση κοινών κανόνων για τα καθεστώτα άμεσης στήριξης στα πλαίσια της κοινής γεωργικής πολιτικής και για τη θέσπιση ορισμένων καθεστώτων στήριξης για τους γεωργούς και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 2019/93 και άλλων διαφόρων κανονισμών, αν η οικεία έκταση γης χρησιμοποιείται επίσης για γεωργικούς σκοπούς (βοσκή για την εκτροφή προβάτων), αλλά ο κύριος σκοπός είναι η διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και η προστασία της φύσεως.
2. Μια έκταση εξακολουθεί να χρησιμοποιείται για γεωργική δραστηριότητα υπό την έννοια του άρθρου 44, παράγραφος 2, του κανονισμού 1782/2003 ακόμα και αν η γεωργική δραστηριότητα αυτή εξυπηρετεί κυρίως σκοπούς διατήρησης της φύσεως και ακόμα και αν ο γεωργός οφείλει να συμμορφώνεται προς τις οδηγίες της αρχής για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.
3. Για την υπαγωγή μιας γεωργικής εκτάσεως σε μια εκμετάλλευση δεν απαιτείται να είναι η οικεία έκταση στη διάθεση της εκμεταλλεύσεως έναντι πληρωμής με βάση σύμβαση μισθώσεως ή άλλη παρόμοια σύμβαση προσωρινής ισχύος. Επιπλέον, δεν επηρεάζεται η εν λόγω υπαγωγή στην εκμετάλλευση αν η κατοχή της οικείας εκτάσεως επιτρέπεται, δωρεάν ή με αντάλλαγμα μόνον την καταβολή εισφορών στον οικείο επαγγελματικό φορέα, για μια χρήση ειδικού χαρακτήρα και για περιορισμένο χρονικό διάστημα, στο πλαίσιο σκοπών διατήρησης του φυσικού περιβάλλοντος. Τέλος, δεν επηρεάζει την υπαγωγή μιας εκτάσεως γης σε μια εκμετάλλευση το γεγονός ότι η εκμετάλλευση βαρύνεται με την υποχρέωση να εκτελεί ορισμένες εργασίες σχετικές με την έκταση αυτή έναντι πληρωμής.